

Др Чедомир Ребић

МОНАШКА ДУХОВНОСТ У НЕКИМ ДЈЕЛИМА ОСАМОСТАЉЕНЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

У раздобљу стварања државе Немањића стара српска књижевност прима нове садржаје и нове форме; почиње се осамостаљивати. У минулом периоду она је достигла одређени степен писмености, развила се преписивачка дјелатност, усавршио рад по византијским књижевним узорима, створене основе за појаву нових дјела са изразито српском тематиком.

Немања је поставио основ српској самосталној држави, а Свети Сава у њој организовао духовни живот. Од Немање „почиње права српска држава средњега века”¹; он јој је „дао државни програм међу српским и сродним словенским племенима за читав низ векова”.² „Његова је главна заслуга да је ујединио српске земље под влашћу своје породице, ... и да је створио такав политички положај који је, при непрестаном опадању грчкога Цариградског царства, постао основ за потоњу моћ Србије”³. А Савина дјелатност – од калуђера у Светој Гори па до архиепископа; од оснивача неких манастира па до законодавца у канонском праву; од путника који обилази света мјеста па до дипломатског заступника свога брата, краља Стефана; од преводиоца службених списа са грчког језика па до писца оригиналних књижевних дјела – уткала се у духовни живот српске државе и тиме створено оно чврсто јединство цркве и државе, основ за културни развој у неколико вијекова.

Свети Сава је добро познавао рановизантијску књижевност, дјела Светих Отаца, особито дјела Св. Јована Златоустог и Св. Јована Лествичника. Јеванђеља су му били најомиљенији списи по којима је живот проводио. Из те литературе он је схватио суштину монашког живота, стицање подвижничког искуства и врлина које чине основ за живот који води вјечној Истини и вјечној Мудрости. Монашка духовност открила је даље путеве кретања ума, схватања зашто је она унутрашња или духовна љепота важнија од оне спољашње или тјелесне.

¹ Владимир Ђоровић, *Историја Срба*, треће издање, Београдски издавачко-графички завод, 1995, стр. 131.

² Н. дј., стр. 131.

³ Константин Јиречек, *Историја Срба, политичка историја до 1537 год.*, књига I, превео Јован Радонић, Просвета Београд, 1988, стр. 147.

Монашка духовност као извор естетских садржаја

Врлине које се стичу у монашком животу, духовност која настаје на тим врлинама, чине најбитнији разлог и сврху настајања неких дјела старе српске књижевности. Аскетски живот, самосавлађивање, морење тијела, борба против порока, напуштање жеља и страсти овога свијета, представљају полазиште за стицање подвижничких врлина и усхођење према небеском граду. Монаси се одричу свих блага овога свијета да би се попели на небеску гору. Тим путем према животу вјечном воде ријечи Апостола Павла: „Јер мислим да страдања садашњег времена нису ништа према слави која ће нам се открити” (Рим 8, 18).

На монашкој духовности Свети Сава је засновао естетику садржаја у дјелу *Житије светигоа Симеона Немање*.^{*} Већ на самом почетку *Житија* уткивају се најинтересантнији садржаји – оснивање манастира, гдје се стичу духовни дарови који воде у нови живот са Христом.

Оче, благослови.

Наш свети манастир овај, као што знате, било је ово место као пусто ловиште зверова. Када је дошао у лов господин наш и самодржац, Стефан Немања, који је царевао свом српском земљом, и када је он ловио овде, у овом пустом месту, сагради манастир овај на покој и умножење монашког чина (стр. 97).

Ту се одмах сусрећемо са описом лика Стефана Немање, двопланском тачком гледишта, сагледавања појединости из живота овог Светитеља. Све те појединости, сви ти догађаји на путу од владара до монаха, водили су га крајњем циљу – јединству са Христом. Све што је Немања чинио, све оно о чему говоре и историчари и богослови, било је на путу спасења. Историчари кажу да „с Немањом, који је, не гонећи католике, православље учинио државном вером, почиње богата серија наших величанствених средњовековних задужбина, достојних пуне уметничке пажње. Црква Св. Николе у Куршумлији, Ђурђеви стубови и надасве још и данас добро очувана красна Студеница најбољи су докази Немањина успона. За Студеницу кажу стручњаци да јој је техника 'стајала на висини најсавршеније сувремене технике на западу'. Ко се одлучује на таква дела несумњиво је да осећа у себи способност живота и после смрти и да верује у стабилност онога што је успео да створи”.⁴ Богослови говоре: „Чудан је човек био Немања: Он је имао два крштења, два имена, два звања у животу своме, а по смрти два гроба. Прво је крштен по католички, потом кад је одрастао одбацио је то латинско крштење и крстио се по православном закону. Звао се као владар Немања – по библијском имену Нехемија – а после као монах звао се Симеон. Био је владар и маченосац, а под старост монах и крстоносац. Прва гробница му је била у Хиландару а потом у Студеници. Он је корен свете лозе Немањића. Оставио је после себе не само крв у потомцима својим, него мач и крст као програм у служби Господу. Био је он Теодул – слуга

^{*} Свети Сава, *Сабрани списи*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига друга (данашња језичка верзија Лазар Мирковић и Димитрије Богдановић), Просвета, Српска књижевна задруга, Београд 1986.

⁴ Владимир Ђоровић, н.дј., стр. 139.

Божји – и као маченосац и као крстоносац, и као Немања и као монах Симеон. Чак и по смрти, као мироточиви светац, остао је слуга Божји и помоћник народни”.⁵

Све ове појединости о којима говоре историчари и богослови исходе из дјела Светога Саве. Овај Савин спис „није настао без познавања животописа византијских и словенских светитеља. Али због сличности књижевног рода, стилских поступака и речника, не може се говорити ни о чијем директном утицају и о зависноти од било које писца”,⁶ истиче Милан Кашанин. *Жиџије* ће постати узор српским средњовјековним писцима, и отвориће тако лијеп духовни канал за улазак у учења Светих Отаца Православне Цркве. Из тих разлога потребно је потпуније сагледати нека мјеста овога *Жиџија*, да би се открила она унутрашња испуњеност христолошким истинама код српских писаца. Ту су и оне темељне идеје које нас доводе до схватања откуда потиче она отвореност према православно-хришћанској традицији Византије.

Схватањима да се у Цркви „остварује јединство са Богом” јер је „Црква истовремено тело Христово и пуноћа Светог Духа”⁷ објашњава се она Немањина видљива жеља да „сам сазда манастире: прво у Топлици светог оца Николе, и други тамо Свету Богородицу у Топлици: потом опет сазда манастир Светог Георгија у Расу, ... а после тих овај наш свети манастир сазда, који и посвети имену пресвете Владичице наше Богородице Добротворке” (стр. 98). На оваквом спознању Светога Саве да се у Цркви човек саображава са Христом настала су сва она виђења и схватања која су водила путем спасења. Пут благодати која у Цркви доводи до охристовљења водио је Немању кроз многе подвиге. О томе Свети Сава овако каже:

Прво на себи благоверност показа, а потом друге научи, цркве освети, манастире сазда, светитеље у власт слушајући, јереје штујући, а према монасима гајећи велику смерност и љубав, безнадежним нада, убогим заступник, ништима хранитељ, наге у свој дом увodeћи одеваше их, сирочад нахрани, удовице оправда, слепим и хромим и немоћним и глухим и немим ваистину мати постаде. И просто рећи: све своје имање у зајам издаде, јер постаде други Авраам странопримац, земаљски ањео, небески човек (стр. 97–98).

Овдје се открива посебно обиљежје духовног живота: динамизам преображаја и раста савршенства према пуноћи есхатолошкој. Овај богодани динамизам који води Немању према духовном узрастању и есхатолошкој будућности описан је као садашњи доживљај, који се код Немање пројављује у облику духовних дарова. Тим даровима, које је Немања примио од Духа Светога, одређен је и простор духовног живота: он је сав у Христу и Христос у њему. У тај простор Немању је увела љубав према живој истини Христовој; из те љубави све се код њега преображава: смртно прелази у бесмртно, пролазно

⁵ Владика Николај, *Српски народ као Теодул*, Изабрана дела у 10 књига, Књига IX, Глас Цркве 1996, стр. 10–11.

⁶ Милан Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, друго издање, Просвета – Београд, 1990, стр. 131.

⁷ Владимир Лоски, *Мистична теологија Источне Цркве*, превоо Зоран Богданов, Библиотека „Свети Теодор Вршачки” Епархије банатске, Вршац, 1995, стр. 119.

у непролазно. Све што је чинио према светитељима, јерејима, монасима, безнадежним, убогим, ништима, нагим, сирочадима, удовицама, слепим, хромим, немоћним и глувим – било је одговор изнутра, тежња за „животом сакривеним са Христом у Богу” (Кол 3, 3).

Немања је спознао пут спасења, схватио однос између садашњег живота и живота у есхатолошкој пуноћи. Христове мисли, и мисли Светих Апостола, у којим се открива есхатолошка пуноћа, узводиле су га кроз сталне подвиге.

А овај благоверни и христољубиви господин, пречасни старац, подвизаваше се да се у дан страшнога суда приброји у неки број са онима који су угодни Богу, и како би којим добрим делима добио оно рајско и неисказано насеље, нарочито жељаше како би му било могуће да прими анђелски и апостолски образ. И подвизиваше се да журно последује речима Владике: „Узми јарам мој на се, јер сам кротак и смиран срцем, и наћи ћете покој душама вашим: јарам је мој благ и бреме моје лако”. Јер каже Писмо: „Љубав Божја привезана је у вернима” (стр. 99).

„Јарам Христов”, каже Блажени Теофилакт, „је смирење и кротост”.⁸ И ко то стекне „има покој у души”,⁹ лишен је славољубивих жеља овога свијета. И зато „овај прозорљиви муж сву славу и част овога света сматраше као ништа”, каже Свети Саво, „и красота овога света изгледаше му као и дим, а Христова љубав растижаше у њему и разараше срце његово као дом спремљен му и пречисти сауд његову Светом Духу, пошто се неким усељењем у његов ум уселио Христос и води га” (стр. 100).

„Христова љубав” је „оваплотитељска сила: она љубећег преноси у љубљеног, оваплоћује га у њему: њихови се животи стапају у један живот, њихове душе у једну душу, њихово срце у једно срце”.¹⁰

Поетску пројекцију лика Светог Симеона Сава је утемељио на Тајни Христовој. Из те Тајне Христове све исходи: сви почеци дјеловања; у ту Тајну Христову све се уводи: сви крајеви, свака сврха дјеловања. Крајњи циљ: охристовљење, ухристовљење, живот у Христу, у коме човјек постаје нови човјек, „нова твар”. „Стога, ако је ко у Христу, нова је твар; старо прође, ... све ново постаде” (2. Кор 5, 17). Ту је човјек доведен до савршенства, и сврха сваког подвизивања је достизање тога савршенства, „у мјеру раста пуноће Христове” (Еф 4, 13).

Свети Сава у опису Немањиног лика није само показао велику хришћанску мудрост него и дар језика, поетског казивања. Ту се не може одвајати умно од поетског. Немањине поуке о вјери, упућене „својој благородној деци и свим изабраним својим бољарима”, Сава облачи у поетско рухо, да би се истина боље чула. Настаје једна расцвјетала поетска слика кроз коју пролазе мисли вјечне мудрости:

⁸ Блажени Теофилакт Охридски, *Тумачење Светиоџ Еванђеља од Матјеја*, превели Дечански монаси, Манастир Високи Дечани 1996, стр. 120.

⁹ Н. дј., стр. 120.

¹⁰ Отац Јустин Поповић, *Тумачење Посланица Св. Јована Божјослова*, Манастир Ђелије код Ваљева, Београд, 1982, стр. 49.

Чеда моја вазљубљена и од мене отхрањена, ево знано је свима вама, како Бог својим промислом постави мене да владам над вама, и какву озлобљену земљу нашу примих у почетку, и помоћу Божјом и пресвете Владичице наше Богородице, колику моћ имаћаш, не облених се нити покоја дадох себи, докле све не поправих... А све вас, као и своју децу, отхраних, све до сада, и научих вас да се држите вере правоверне... Зато и ви, чеда моја вазљубљена, не заборављајте учења свога и правовернога закона, који сам ја установио. Јер, држећи ово, имаћете Бога као помоћника себи и пресвету Госпођу Богородицу, и моју, иако грешну, молитву. А мене сада отпустите владара свога с миром, да виде очи моје спасење, које је спремио пред лицем свију, светлост за откриће народима и у славу вама, пастви мојој (стр. 100).

„Држати се вере правоверне” – то је Немањина жеља; ка том циљу теже све мисли његове поуке. То је поука какву су још Свети Апостоли упућивали истичући да је сва слава у охристовљењу. У молитви Светог Апостола Павла – „ради тога преклањам кољена своја пред Оцем Господа нашега Исуса Христа, од кога сваки род на небесима и на земљи има своје име, да вам по богатству славе своје даде силу, да ојачате Духом његовим у унутрашњем човјеку, да се Христос вјером усели у срца ваша, да бисте, укорјењени и утемељени у љубави, могли разумјети са свима светима шта је ширина и дужина, и дубина и висина, и познати љубав Христову која превазилази разум, да бисте се испунили сваком пуноћом Божијом” (Еф 3, 14–19) – садржане су мисли да се вјером као даром Духа Светога спознаје пут спасења, пут који води вјечној Истини, вјечном Добру и вјечној Слави. Тим путем су се кретале жеље Немањине („да виде очи моје спасење”); на тај пут жели да изведе и сву „паству” своју.

Немањино сазнање да је „све ваистину сујета”, да је „живот наш дим, пара, земља и прах”, „сенка и сан”, јер „сваки земаљски мете се ни за што, као што рекоше Књиге” (стр. 101), овдје мисли на Књигу проповједникову („таштина над таштинама, све је таштина” Проп 1, 2), – Сава своди у такве форме казивања кроз које пролази моћ најдубљег понирања у откривању Немањиних жеља за олтаром и монашким подвижништвом. „Постоји једна полазна тачка за живот по Јеванђељу – то је напуштање света, и једна одредишна тачка – бестрашће која се задобија узастопним напредовањем на лествици”.¹¹ Немањина душа, побуђена Божијом благодати, попела се на обадвије ове тачке. Раскид са овим свијетом, и зов свијета Божијег, отворили су му пут спасења. Лишио се жеља земљаног човјека и саобразио са жељама небеског. О томе како задовољства овога свијета саплићу човјекову душу на путу усхођења према небеском Свети Теофан Затворник каже: „Ми, на пример, тражимо срећу, а у свету налазимо само славу, част, власт, богатство, уживање. Ништа од тога, међутим, не може да задовољи оног који тражи срећу. Расудан човек убрзо ће увидети обману и доћи ка памети. Код Светитеља Божијих видимо да су се многи од њих, сагледавши таштину и метежност света, од њега удаљили и одлучно се посветили Богу”.¹² Немању није задовољила ни слава, ни част, ни

¹¹ Василије Татакис, *Историја византијске филозофије*, превод са француског Весна Никчевић, Никшић, 1996, стр. 63.

¹² Свети Теофан Затворник, *Пут ка спасењу*, превод са руског, Светигора, Цетиње, 1996, стр. 89.

власт, ни богатство, ни уживање; он је тражио срећу на Путу вјечне Истине и вјечног Живота.

„Духа мудрости”, „просвијетљење очи срца”, и познање „у чему је нада позива његова, и какво је богатство славе наслеђа његова у светима” (Еф 1, 17–18) Немања стиче у Цркви. У Цркви је сав Христос и сва пуноћа Духа Светога; ту се стичу христовознања, ту се сједињује са пуноћом Светога Духа, улази у благодат и постаје духосац. „Сви неопходни услови за достизање јединства с Богом дати су у Цркви. Зато је источни Оци често пута изједначавају са земним рајем у којем су први људи требали да дођу у стање обожености. Човекова природа нема више своју првобитну бесмртност и непропадљивост – смрт и пропадљивост постају пут ка вечном животу, јер Христос ’узе на себе све што беше проткано смрћу’ и својом смрћу уништи саму смрт”.¹³

Оваква схватања Источних Светих Отаца Свети Сава је проводио као духовни принцип у естетским конкретизацијама Немањиног живота. У Цркви се Немањиној христољубивој души откривају „дубине Божије”, у Цркви се сабирају подвизи који изводе на пут спасења и Славе Божије. Такав начин богоусељења он преноси својим синовима као заповијест.

Чедо моје љубљено, паси овај мој Израиљ, и пази на њега водећи га као јагње Јосиф!

Заповедаше му да се о црквама брине и о онима који служе у њима, светитеље у сласт да слуша, и црквене слуге, и јереје да поштује, и над црнорисцима да бди...” (стр. 102).

Све тајне хришћанске су у Цркви; и тајна спасења, јер је Христос глава Цркве (Еф 1, 22), а хришћани као „живо камење зидавају се у дом духовни” – Цркву (1. Пт 2, 5). У Цркви, „укорјењени и утемељени у љубави, може се разумјети са свима светима шта је ширина и дужина, и дубина и висина, и познати љубав Христову која превазилази разум” (Еф 3, 18–19). Из те љубави Христове исходе све друге врлине о којим блажени старац поучава своје синове, властелу и бољаре.

– Синови, не заборављајте мојих закона, а срце ваше нека чува речи моје, јер дужина живљења и године живота и света додаће вам се. Милостиња и вера нека вас не остављају, привезите их о свој врат и напишите на таблици срдаца својих, и наћи ћете благодат. И помишљајте добро пред богом и људима. Уздајте се свим срцем у Бога, а својом премудрошћу не величајте се. На свим путевима својим знајте да прави буду путеви ваши и ноге ваше неће се спотицати. Не будите мудри за себе, а бојте се Господа и уклоните се од сваког зла; тада ће тело ваше имати исцељење и кости ваше одмор... Синови, не губите снаге у казни Господњој, нити клоните обличавани од њега. Јер кога љуби Господ, онога кара, и бије свакога сина, кога прима. Блажен је човек који је нашао премудрост и онај смртни који је видео разум. Јер боље је њу куповати, него ризнице злата и сребра;

¹³ Владимир Лоски, *Мистична теологија Источне Цркве*, Вршац, 1995, стр. 122.

скупља је од драгоценог камења; не противи јој се ништа лукаво, а слатка је свима који јој се приближују. Свака друга драгоценост недостојна је...

(Житије св. Симеона Немање)

„Милостиња и вера нека вас не остављају, привезите их о свој врат и напишите на таблици срдаца својих, и наћи ћете благодат”, – ето пута духовног усхођења и охристовљења; ето метода духовног усавршавања; ето стваралачког принципа по којим настају велика дјела духовне умјетности. А „милостиња је уметност”, каже Свети Јован Златоусти. „Школа ове уметности налази се на небесима, а учитељ је њен не човек но Бог”.¹⁴ У даљем току расуђивања о овој врлини Светитељ каже: „Ако се сврха уметности састоји у томе, да доприноси какву било корист, а корисније од милостиње нема ништа, онда је очигледно, да је она уметност, и то најбоља од свих уметности. Она нам не прави обућу, нити производи одећу; не зида она кућу од прашине, али припрема живот вечни, из руку смрти ослобођава, и у овом и у оном животу прославља, и зида нам жилиште, вечну обитељ, на небесима... Осим тога, друге уметности престају с престанком садашњег живота; њихова су дејства пролазна, оне не дејствују ни у време болести уметника, потребују много труда и времена и вазда других средстава. А милостиња откриће се још јасније после свршетка света. Она највише блиста и показује своја дејства по смрти човека; а не потребује ни времена, ни труда нити ичега заморнога. Она дејствује и у време твоје болести, и у старости, путује с тобом у будући живот и никада те не оставља. Она те прави силнијим од мудраца и оратора”.¹⁵

Божанска благодат пројављује се као душевни мир. У миру се одсијецају греховне страсти, јер зло дјелује преко немира. Мир присаједињује душе, њихова осјећања и мисли уводи у саборност Цркве. Ту се човек „свезом мира” (Еф 4, 3) преображава у новог човека, стиче духовне дарове – љубав, трпљење, милостињу, који га узводе духовном савршенству и есхатолошком сусрету у Христу. У духу Апостолове заповијести – „молим вас пак, браћо, именом Господа нашега Исуса Христа да сви исто говорите, и да не буду међу вама раздори, него да будете утврђени у истом разуму и истој мисли” (1 Кор 1, 10) – Свети Симеон поучава властелу и бољаре:

Мир буди вама, властело моја и бољари! Мир буди и вама млађи, које вас отхраних од рођења матера ваших! Мир буди вама свима, стадо Христово духовно, које ми Бог предаде, и напасавши вас сачувах неповређене, као добар пастир душу своју полагајући за вас. Зато вас молим, чеда моја љубљена, богати и убоги, стари и млади, држите упутство моје, оца вашег. „Бога се бојте, цара поштујте”, просвећујући цркве, да и она вас просвете, епископе слушајући, јереје имајући у част и према монашком чину имајући смерност, да се моле за вас. А ви међу собом правду и љубав имајући, не заборавајте милостиње.

(Житије св. Симеона Немање)

¹⁴ Свети Јован Златоусти, *Златне стируре*, Манастир Милешева, 199, стр. 39.

¹⁵ Н. дј., стр. 39–40.

Овдје Светитељ упућује и на тјелесно и на духовно подвижништво. Ту се одушевљава душа свих: и бољара и властеле, и богатих и убогих, старих и младих, – ум управља према љубави Божијој ријечима Светог Апостола Петра: „Свакога поштујте, братство љубите, Бога се бојте, цара поштујте” (1. Пт 2, 17). Лиштити се тјелесних страсти, ући у тјелесне подвиге могуће је само чиста срца. А ту је и духовни подвиг. „Само срце силу задобија од љубави, постајући достојно да буде управљено Духом”.¹⁶ Све се то стиче у саборности Цркве – „просвећујући цркве, да и оне вас просвете”, поучава блажени старац. „Потражити брзо Крст, љубити на њему ране Господа Који је ради нас разапет”¹⁷ – ето пута којим воде Немањине поуке.

У свакој поуци Немања у први план ставља хришћански однос према Богу, и живот по Богу. Тај однос се усавршава у Цркви, Христовом тијелу. Ту се хришћанске душе присаједињују и охристовљују; ту сваки човјек постаје „храм Божији” у коме „Дух Божији обитава” (1. Кор 3, 16). Немањине ријечи – „просвећујући цркве, да и оне вас просвете” водиле су у правцу откривене Христове истине: „Останите у мени, и ја ћу у вама” (Јн 15, 4). У Цркви је сав човјек у Христу, и Христос у човјеку. Ту се откривају „дубине Божије”; ту се могу схватити Светог Симеона духоносне поуке: „А ви међу собом правду и љубав имајући, не заборављајте милостиње”. Ту се кроз тјелесни подвиг улази у духовни, открива прави „циљ телесног подвига ... да постане сарадник у благодатном преображају и обожењу. Подвиг треба да помогне телу да одговори на свој божански призив, како би се појавило као обиталиште славе Божије и као храм у коме обитава Дух Свети. Оно треба да допринесе томе да се човек са својим целокупним подвигом и божанском благодаћу узвиси до свог првобитног достојанства, да се врати у едемско стање”.¹⁸

Ове Немањине поуке на присаједињавању духовних погледа властеле и бољара са пуноћом саборности Цркве имале су снажног утицаја у ширењу духовног видокруга и отварању према византијској културној традицији. „У XIII веку Византија је свој утицај на Србију ширила углавном преко цркве”,¹⁹ истиче Димитри Оболенски. „Српска архиепископија, са својом управном аутономијом блиско повезана с круном и народом, много је више поштовала образац источног хришћанства него латинског света”.²⁰ Све су ово плодови Немањиних духовних засада: присајединити душе властеле и народа саборности Цркве, али не остати у границама земаљског и државног него се духовно кретати у правцу пуноће истине; према апостолским и светоотачким схватањима светих тајни и врлина, духовности Православне Источне Цркве.

Све поуке подвести под Божију благодат – то је за Немању пут познања вјечне Правде и вјечне Истине. Зато он своје поуке и завршава ријечима Светог Апостола Павла о благодати: „И ’благодат Господа нашега Исуса Христа и љубав Бога и Оца и заједница Светога Духа нека буде са свима вама.

¹⁶ Свети Антоније Велики, у дј.: *Доброј љубље* I том, превод: Хиландарски монаси, Манастир Хиландар, 1996, стр. 117.

¹⁷ Свети Никодим Агиорит, *Невидљива борба*, са руског превео епископ Хризостом (Војиновић), Манастир Ђелија Пиперска, Подгорица, 1990, стр. 41.

¹⁸ Протопрезвитер Михаил Кардамакис, *Православна духовност, Изворност човековој еџоса*, превео са грчког изворника Здравко Пено, „Хиландарски путокази”, бр. 18, Манастир Хиландар, Света Гора Атонска, 1996, стр. 157.

¹⁹ Димитри Оболенски, *Византијски комонвелт*, превела Ксенија Тодоровић, Просвета – Београд, 1996, стр. 296.

²⁰ И. дј., стр. 296.

Амин” (стр. 104). Свако добро овога свијета које води вјечном и непролазном прима се кроз благодат. „Благодат и истина постаде кроз Исуса Христа” (Јн 1, 17). „Бити прави хришћанин значи: непрестано живети Светом Тројицом – од Оца кроз Сина у Духу Светом”,²¹ каже отац Јустин Поповић. Из хришћанина који је обухваћен благодатним живљењем „увек зрачи тројична светлост, коју никаква тама обузети не може”.²² На питање: „Шта је благодат?” – Свети Јован Кронштатски одговара: „То је блага сила Божија, која се дарује човеку верујућем и крштенем у име Исуса Христа, сила очишћења, освећења, просветљења, која помаже у чињењу добра и удаљавању од зла, која теши и крепи у искушењима, патњама и болестима, која нам јемчи задобијање вечних добара. Ако је неко био горд, самољубив, зао и завидљив, али је затим постао кротак и смирен, самопожртвован ради славе Божије и добра његовог ближњег – постао је такав силом благодати. Ако је неко био неверник, па постао верник и ревносни извршитељ онога што вера прописује – он је постао такав силом благодати. Ако је неко био испуњен мржњом, злопамтљив и осветољубив, па постао испуњен љубављу – чак и према својим непријатељима – постао је такав препорођујућом, преображујућом и обнављајућом силом благодати”.²³ У овом правцу препорођавања, преображавања и обнављања духовног живота синова, властеле и бољара, и цијелог српског народа, вукле су Немањине поуке.

Свети Сава у опису Светог Симеона износи низ духовних компонената помоћу којих је овај Светитељ усходио према вјечном небеском животу. Све оно што је Господ унио у њега, све дарове које је примио, све је то Немања провео кроз дјела: постао – „пастиром, који вером напаса предано му стадо”, „просветитељем цркава”, „учитељем добре вере и чистоте, светилом васелене”, „наставником пуним вере и узором кротости и поста”, „премудрим бранитељем свију оних који живе око њега”. Све је то Немања могао чинити, јер „благодат Божија бијаше на њему” (Лк 2, 40). Кроз благодатна дјела Немања се кретао према пуноћи Христовој; из сваког његовог дјела зрачи духовна доброта, божанска милост, љубав, мудрост и правда. То Свети Сава, поетски дирљиво, естетски узвишено, овако описује:

Ваистину у недоумици сам како да га назовем. Да ли господином добрим? Да ли учитељем праве вере? Оцем благим? Пастиром, који вером напаса предано му стадо? Просветитељем цркава и учитељем добрих обичаја и који вазда пребива у молитвама? Да ли преизобилним служитељем и љубитељем ништих? Да ли наставником праве вере и учитељем добре вере и чистоте, светилом васелене? Да ли наставником пуним вере и узором кротости и поста? Да ли наставником премудрости и смислодавцем и укротитељем несмислених? Да ли чуваром стада свога и премудрим бранитељем свију оних који живе око њега? Јер ваистину ово све догоди се на њему. „Јер беше пун премудрости и разума, и благодат Божја беше на њему”.

(Житије св. Симеона Немање)

²¹ Отац Јустин Поповић, *Тумачење Посланица Прве и Друге Коринћанима Светиоџ Айосиџола Павла*, Издаје: Манастир Ђелије код Ваљева, Београд, 1983, стр. 478.

²² Н.дј., стр. 479.

²³ Свети праведни Јован Кронштатски, *Мој живиој у Христју*, Зборник саставио свешт. Александар Јељчанинов (1881–1934), превод са руског, „Образ Светачки”, Београд, 1996, стр. 115–116.

Овдје је Свети Сава примијенио апостолски метод стварања:

– „не ријечима наученим од људске мудрости, него наученим од Духа Светог; духовно духовним доказујући” (1. Кор 2, 13). Ту су уткане богословске мисли Источних Отаца: унутрашњим компонентама које управљају живот према небеском и непролазном пројектује се личност. Кроз Немањине поуке пројављује се богочежњиви захтјев: „Јачајте у Господу, и у Сили моћи његове” (Еф 6, 10). Ту је садржан цијеловит план духовног усавршавања: однос према Цркви и вјери, усвајање светих тајни и врлина, пребивање у молитви као пут богопознања, и други дарови које треба стећи на путу усхођења и преображавања у Христу.

„Монах показује и пројављује подвиг као лично и онтолошко учешће у Крсту и Васкрсењу Христовом, као поновно рођење и поновно стварање, као живот испуњен покајањем, као повратак у природни, органски однос у вези са Богом, као неуморну и снажну љубав, као незаситу глад и жеђ за Богом”.²⁴ Такав подвиг за лично учешће у Крсту и Васкрсењу Христовом, такву жељу за облачењем у свете врлине, незаситу глад и жеђ за Богом, Немања је показао када се опраштао са присутнима на сабору, захвалио на пријестолу и ријешило да се замонаши. Та одлука водила га је вјечном спасењу, испуњавању Христових заповијести: „Ако хоћеш савршен да будеш, иди продај све што имаш и подај сиромасима, и имаћеш благо на небу, па хајде за мном” (Мт 19, 21). И он, „благословивши свет свој, остави од Бога дана му владавину и све много своје изванредно и различно... раздавши све своје имање ништима, изађе од владавине своје и деце своје и жене своје”, – оде гдје ће се тијелом и духом причешћивати, примати благодат и осјећати Бога.

Све земаљско дати, одвојити ум од пролазних ствари, кретати се ка познању Христа, јер „ономе који поседује познање Христа припада цели свет”²⁵, – то су начела на којим је Немања заснивао боголику мудрост живота. Када је дошао у манастир Свету Богородицу Добротворку, „који и сазда”, потпуније су му се откриле мисли о „тјелесном човјеку и човјеку у Духу Светом” (1 Кор 2), о „мудрости овога вијека” (1 Кор 2, 6), и „премудрости Божијој у тајни сакривеној” (1 Кор 2, 7). Ту „овај предивни блажени отац наш и ктитор, господин Симеон, пребиваше међу нама у свакој благоверности и чистоти, преуспевајући и учећи све духовним подвигом”, каже Свети Сава. Поуке које је Немања давао „стаду Христовом монашкога чина” узводиле су савршенству, стицању небеског блага. Он је сав у есхатолошком ишчекивању, „и зазеле на виши духовни степен узићи”. Јеванђељске мисли: „Уклоните се од места својих и рођења свога, јер ниједан пророк није примљен у својем отачаству” (стр. 105), наводи Свети Сава, водиле су га даље путем духовности. Испуњење таквих жеља Немања је видио у „уподобљавању” Гори Светој, изићи на света мјеста.

Немања живот у Светој Гори испуњава подвизима: „на њему су неисказана божја сахођења”. Ту је он „учитељ поста”, „последник учења светих јеванђеља”, „извршитељ” светих врлина – плача, глади и жеђи; кротости и милости; чистоте срца и других добрих обичаја, свега што води „спасењу са онима који живе Христа ради” (стр. 108).

²⁴ Протопрезвитер Михаил Кардамакис, н.дј., стр. 174.

²⁵ Блажени Теофилакт Охридски, н.дј., стр. 141.

„Ум који се сјединио са Богом и у Њему пребива молитвом и љубављу, постаје мудар, благ, силан, човекољубив, милостив, дуготрпељив, и – просто речено, скоро сва божанска својства садржи у себи”.²⁶ Такав ум кроз вјеру долази до највиших знања, до божанске науке. Ту се „изграђује унутрашњи однос са Истином и Добром, то јест с Богом. Овај однос ... јесте божанска наука, непогрешиво знање, љубав и мир, у којима и кроз које се остварује обожење”.²⁷ Немања је својим духовним подвизима, још док је био у манастиру у Светој Гори, почео да усходи Богу и да кроз благодат задобија обожење. И он је „управивши све што је на довољство манастиру и онима који живе у њему, ... вршећи подвиге и неисказана духовна дела, која не може исказати ум човечији”, давао „преизобилне милостије, на помен себи и свему своме наследству” (стр. 109). Својим „мирним и неметезним и богоугодним животом, укоренивши се добро у правој вери и светло сијајући” (стр. 109), – Немања је право усходио вјечној Истини и вјечном Добру.

Опис Симеоновог растанка са земаљским животом, „сав у смењивању слике и дијалога, уздржан и узбуђен у исти мах, спада у најлепше странице старе српске књижевности”²⁸, каже Димитрије Богдановић. Поетска лепота овог мјеста долази из смисаоне оријентације и унутрашњег значења текста. То је скуп духовних вриједности узетих из Светог Писма и Светог Предања. Симеонове ријечи изговорене када се спремао да оде Господу пуне су просветитељских мисли. Свети Сава то казује као интимни свједок, аутобиографски, па отуда долази још веће просвјетљење, јер је то виђење једног Светитеља. Ево тих „светих и часних и слатких речи”:

– Чедо моје слатко и утехо старости моје, „сине, слушај моје речи, приклони ухо своје ка мојим речима и нека не пресахну источници живота твога, сачувај их у своме срцу. Јер су живот свима који их налазе. Сваким чувањем чувај срце своје, јер од њих су исходишта живота. Уклони од себе оштра уста и увредљиве усне далеко од себе одбаци. Очи твоје нека право гледају и веће твоје да мигом указују на оно што је праведно. Право ходи ногама својима и испољавај путеве своје. Не скрећи ни десно ни лево, јер путеве који су десно зна Бог, а они с лева су развраћени. А ти учи оно што је право, а хоћење твоје у миру да буде. Сине, пази на моју премудрост, ка мојим речима прилажи твоје ухо, да сачуваш моју мисао добру, а осећај усана мојих казујем ти”. „Чувај, сине, закон оца твога, не одбаци карање матере твоје”. „Сине мој, послушај ме сада и биће блажен, јер блажен је муж који ме послуша и човек који сачува путеве моје. Не мешај се са безумнима. Тражи премудрости, да поживиш. Исправи сведочанства у разум. Јер онај који кори зле примиће себи досаду, а онај који обличава нечастивога, порећи ће себе. Не обличавај зле, да те не омрзне. Обличавај премудрога, и заволеће те. Укажи премудроме на кривицу и биће мудрији,

²⁶ Свети Максим Исповедник, *400 Глава о Љубави*, превео са старогрчког архимандрит Артемије, Призрен, 1992, стр. 85.

²⁷ Свети Максим Исповедник, *Мистиџожија*, превео са старогрчког епископа рашкопризренски Артемије, „Свети Кнез Лазар – часопис рашкопризренске епархије за духовни препород”, Призрен, 1994, бр 4(8), стр. 26.

²⁸ Димитрије Богдановић, *Историја старије српске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд, 1980, стр. 150–151.

а праведнику поуку и наставиће да је прима. Почетак премудрости је бојазан Господња и савет светих је разум, а разумевати закон добра је мисао. Јер оваким добрим обичајем много ћеш поживети и продужиће ти се године живота”.

(Житије св. Симеона Немање)

Сва је ова поука заснована на филозофији „по Христу”. Новозавјетни принцип, који води по љествици савршенства, – „умом будите савршени” (1. Кор 14, 20) – пројављује се овдје. Све долази преко ума: ум који је огреховљен води злу и ђаволу; ум који је испуњен умом Христовим води савршенству и обожењу, вјечном Добру и вјечној Истини. Поукама о јеванђељском животу откривају се путеви просветљења и просвећења. „Без светитеља нема просветитеља; без светости нема просвете; без просветљења нема просвећења. Само је светитељ прави просветитељ; само је светост права светлост. Истинска просвећеност није друго до зрачење светости; једино су светитељи истински просвећени. Светост живи и дише светлошћу, зрачи и дејствује светлошћу. Освећујући, она у исто време осветљује и просветљује”.²⁹ Овдје је поуке давао Свети Симеон, а записивао из Свети Сава; Светитељ о Светитељу. Отуда ово књижевно мјесто добија велику моћ просветљења и просвећења.

„Смрт Хришћанина називамо сном и уснућем”³⁰, каже Свети Макарије Велики. Немањини последњи дани на овоме свијету, његова припрема за прелазак у вјечност, приказани су као сан и уснуће. Иако је био још тијелом на земљи, мислима и срцем био је на небу. Све поуке биле су усмјерене на одвајању од земаљских брига и тјелесних страсти; све је било усмјерено на стицању вјечног, непролазног и духовног. Живот по упутствима Апостола Павла – „сваки дан умирем” (1. Кор 15, 31) – водио га је у сталне подвиге, у сусрет животу у Христу.

У монологу:

– Чедо моје вазљубљено, светлости очију мојих, и утехо и чувару старости моје! Ево већ приспе време нашега расанка; ево ме већ отпушта Владика с миром, по речи његовој, да се испуни речено: „Земља си и у исту земљу ћеш поћи”. А ти, чедо, не тугуј гледајући моје разлучење, јер ова је чаша свима заједничка. Јер ако се овде растајемо, тамо ћемо се опет састати, где више нема расанка...

– Благосиљајући, благосиљам те! Господ Бог благословен и посепиће спасење твоје, и нека ти место земаљскога даде благодат и милост и царство небеско, и нека исправи пут течења твога, којим раније од мене потече, имајући нераздвојну са собом, овде и тамо, моју иако грешну молитву!

– уткана су: благодат и милост – којим се задобија живот у Царству Небеском; тајна хришћанског живота – јер живот на земљи по јеванђељским

²⁹ Отац Јустин Поповић, *Филозофске урвине*, издаје: Манастир Телије код Ваљева, Београд, 1987, стр. 128.

³⁰ Свети Макарије Велики, у *Добројољубљу* I том, превод: Хиландарски монаси, Манастир Хиландар, Света Гора Атонска, 1996, стр. 201.

заповијестима води обожењу; даривање молитвом – која „пут течења” управља према Спаситељу, јер „наше живљење је на небесима, откуда очекујемо и Спаситеља Господа Исуса Христа” (Фил 3, 20).

У последњим часовима Немања је дао једну свеобухватну јеванђељску заповијест: „Имајте љубав међу собом!” Љубав је божанска сила која узводи по љествици савршенства до обожења, јер је „љубав од Бога, и сваки који љуби од Бога је рођен, и познаје Бога” (1. Јн 4, 7). Заповијест Апостола Павла: „Обуците се у љубав, која је свеза савршенства” (Кол 3, 14) води у Христову заједницу, у небески свијет.

Живот „укорјењен и утемељен у љубави... са свима светима” (Еф 3, 18) сједињује људе међусобно и са Христом. Немања је знао да ће се његови синови завадити око пријестола ако изгубе љубав, па им је оставио овакву опомену: „А ко од њих одступи од онога што сам им ја наредио, гнев Божји нека прогута њега и семе његово!” (стр. 113). А његова „наредба” била је: „Имајте љубав међу собом!”, јер душу без јеванђељске љубави обузимају себичне жеље и сурвавају у поноре зла и таме. „Из љубави служити једни другима” (Гал 5, 13) – ето пута православне духовности којим се усходи Богу. Тај пут су отварале Немањине поуке.

Немањин христочежњиви завјет био је да пред пресветом Богородицом испусти дух свој. Зашто? Зато што се сјећао казивања Светитеља о Њој, када се Њено „најсвештеније и најнепорочније тело предавало светом погребу Ангели су ишли испред, окруживали су га и ишли су за њим, чинећи све чиме је приличило послужити Мајци њиховог Владике. Апостоли и сва пунота црквеног народа, испуњени Духом Светим, клицали су, појући божанствене химне”.³¹

Немањина заповијест:

– Чедо моје, учини љубав, положи ме на расу која је за мој погреб, и спреми ме потпуно на свети начин, као што ћу у гробу лежати. И простри рогозину на земљу, и положи ме на њу, и положи камен под главу моју, да ту лежим док ме не посети Господ да ме узме одавде (стр. 113)

– открива колико се та душа чисти и отвара простор за Христа. Она прилази савршенству, о чему Свети Саво овако казује:

А сви ми гледасмо и плакасмо горко, гледајући на овом блаженом старцу такова неисказана Божја провиђења. јер како је и овде, у држави својој, молио у Бога и даде му, тако ни од овога часа не хтеде да се лиши ниједне ствари духовне, него му Бог све испуни (стр. 113–114).

„Души онога који љуби Исуса и право на њега гледа, који га са љубављу посматра а не обично, Бог хоће да узврати нечим”³², каже Свети Макарије Велики. Немањиној души „Бог све испуни”, приповиједа Свети Саво. Последње ријечи које је изговорио „просветљена лица блажени старац” биле су знак да његов пребожанствени дух усходи спасењу и улази у заједницу Светих:

³¹ Свети Јован Дамаскин, *Беседе*, превео с руског презвитер Миливој Мијатов, издаје Златна грана, Сомбор, 1995, стр. 66.

³² Свети Макарије Велики, н.дј., стр. 191.

„Хвалите Бога међу светима његовим,
хвалите га и на тврђи силе његове!”

„Хвалите га и на силама његовим,
хвалите га и по премној владавини његовој!”

Та поука управља човјеков ум према Христовој заповијести: „Љубите Господа Бога својега свим срцем својим, и свом душом својом, и свим умом својим” (Мт 22, 37). Свако добро исходи из Божије љубави; свако добро завршава се у Божијој љубави; „и сваки који љуби од Бога је рођен, и познаје Бога” (1. Јн 4, 7); и сваки „који пребива у љубави, у Богу пребива и Бог у њему” (1. Јн 4, 16). У Христовој љубави човјек се преображава у ново биће, постаје Божије станиште. То је циљ хришћанског живота. Ка том циљу узлијетао је Немања на крилима својих духовних подвига.

Духовна виђења Светитеља почињу прије смрти. Они са радошћу доживљавају последњи дан на земљи, јер прави живот почиње у Христу. „Ваш је живот сакривен са Христом у Богу” (Кол 3, 3), каже Апостол Павле. Свака вриједност, свако добро, долази од Христа. „Или живот, или смрт, све је ваше. А ви сте Христови, а Христос Божији” (1. Кор 3, 22–23). Из тих виђења Апостола Павла исходи вјечна радост, која се код Светитеља пројављује и на смрти. О томе Свети Саво овако казује:

Чувши за то сви стадоше долазити па се дивљаху просветљености лица његова, и говораху:

– О, блажени Симеоне, који си се удостојио да видиш такво виђење на крају, Владику светога како ти даје благодат за подвиге трудова твојих! Зато си, веселећи се, изрекао слатки глас при изласку душе твоје...

Светитељи примају молитве и ишту од Бога благодат и спасење за оне који им се обраћају. „Када је овај блажени отац наш прешао у вечни покој, заветом остави манастир мени грешноме у скромном неком стању”, приповиједа Свети Саво. Савина жеља да манастир оправи испунила се, јер „светим молитвама господина Симеона, тај храм од незнатног и малог узнесе се у велелепну појаву”. Јеванђељске подвиге у манастиру дају монаси. „У црквеном Предању монашки подвиг јесте ‘осма’ тајна Цркве која вечни живот показује присутним и дејствујућим у овом свету, која овде и сада показује последњу стварност живота... Монашки живот и заједница називају се ‘уметношћу над уметностима и науком над наукама, зато што нам не нуде пролазне уметности, него нам обећавају чудесна и неизрецива добра’. То је нови есхатолошки живот у коме ‘се учи многострука истина, савршена послушност, богоподобна саосећајност, спасоносна милостиња, стална молитва, скрушено покајање, истинито исповедање, непорочна савест, боготворећа љубав и остале из златног низа врлина’”³³. За овакве духовне потребе манастира Свети Саво „после мало времена скупи деведесет монаха у братству...”

„Свете мошти нису мртве. Јер од како је Саможивот, Узрочник живота, прибројан мртвима, оне који су са надом у васкрсење и вером у њега, уснули, не називамо мртвима. Јер како мртво тело може чинити чудеса? Како се,

³³ Протопрезвитер Михаил Кардамакис, н.д., стр. 174–175.

дакле, њима изгоне демони, отклањају болести, исцељују слабости, слепима враћа вид, како се чисте губавци, одгоне искушења и беде, сваки добри дар преко њих од Оца дарује онима који га ишту са непоколебивом вером?”³⁴ Ове небоземне тајне, које се пројављују на овоме свијету, кроз додир логосних сила и онога што је чулно; чудеса која чине свете мошти на путу према Ономе који спасава, и „који све испуњава у свему” (Еф 1,23), – уткана су у житија светих код српских писаца. О светости мошти Угодника Божијег Светог Симеона казује Свети Сава у овом Житију. Немањини синови – средњи син Стеван, који је владао државом, и најстарији син Вукан, велики кнез, – обраћају се брату Сави, са жељом да он „узме часне мошти Господина Симеона и пренесе их”; да се „благослов његов јави испуњен” на њима. Међу најдирљивије поетске слике, кроз које пролазе спознања училишта светости, налазимо овдје; слике створене о преношењу мошти, са молитвом, и слике о сретању и узимању мошти. „са радошћу радујући се и весељем веселећи се”. Ево како о томе поетски казује Св. Сава:

А ја видевши колико желе то што моле и да је потребно то испунити, подигавши немоћ на то почех спремати. И угледавши згодно време да се то изврши, дошавши отворих гроб блаженога старца, и нашох тело његово часно цело и неповређено, које је било ту у гробу осам година. Јер тако приличи онима који су угодили Богу, да су и после своје смрти прослављени, сатвориће Бог вољу оних који га се Боје и услышаће њихову молитву, „сачуваће све њихове кости и ниједна се од њих неће сломити”. И ја узевши његове часне мошти, пођох на пут. И мада је био велики метеж у тим земљама, уз помоћ Божју и пресвете Владичице Богородице, и молитвама блаженога и преподобнога и часнога нам оца Симеона, прођох, што рече, кроз огањ и воду, цео и сачуван, и ничим повређен. И дођох са часним моштима у Хвосно.

Када је сазнао владалац син његов Стефан Немања, и брат му кнез Вукан, скупише светитеља и јереје и игумане са многим монасима и са бољарима свим, са радошћу радујући се и весељем веселећи се. Дошавши са великом чашћу узеше мошти господина Симеона, песмама духовним благодарећи Бога ..., и са великом почашћу положише га у овој светој цркви, у одређени му гроб, који блажени раније сам себи беше начинио.

(Житије св. Симеона Немање)

Савина христочежњива мисао: стећи спасење и обожење. Ради тога поучава: „да ово што је написано буде и чињено”, и „да чинимо све што је угодно Богу”. Пут за овакво кретање ума открива се „гледајући на подвиге и живљење овога преблаженога оца нашега, у којима је сладост и весеље, помињући Бога, веселећи се у Богу”. На Немањиним подвизима спознаје се како се човјеков живот повезује са Божијом благодати, улази у есхатолошки начин живота, стиче духовно просвјетљење, и све жеље и мисли управљају према небеском.

³⁴ Свети Јован Дамаскин, *Тачно изложење Православне вере, филозофска ишћања*, превод са јелинског изворника: С. Јакшић, Никшић, 1985, стр. 166.

Свети Саво је у *Житије* уткао духовне подвиге који воде по лествици савршенства, преображавају старог човјека у новог. Ту се додирују два свијета, видљиви и невидљиви; ум узводи до овакве есхатолошке перспективе:

Ум наш, дакле, нека буде на небесима у гледању на красоте рајске, на обитељи вечне, на анђеоске хорове, на онај живот, где ли су како ли су душе праведника или грешника; како ли ће се јавити велики Бог и Спас наш Исус Христос...

Какво ли ће ту свака душа саврсно тело добити?

Какво ли ће бити збориште то мноштво људи од Адама до краја света?

Какво ли ће бити Христово страшно и од сунца светлије лице?

Какав ли ћемо глас његов чути, да ли праведницима које прима у царство небеско или грешницима које шаље у вечну муку

Ово треба, љубљена браћо моја, да бринемо и помишљамо, у овом да живимо, јер смо ван света, јер живот на небесима имамо, овај живот у миру проводећи, наду имајући да ћемо у Христу Господу нашем стећи наду вечних добара, заступништвом пресвете Владичице наше Богородице и Добротворке, и молитвама преподобнога и блаженога оца нашега и кти-тора господина Симеона.

Савина тежња ка вјечној Истини и вјечном Добру наткриљује свијет опажајног и искуственог. Његов ум усходи према небеском; причешћује се Божијом благодати; учи и поучава у духу јеванђељске заповијести – „на дар сте добили, на дар и дајите” (Мт 10, 8). Своју „љубљену браћу” поучава да се брину о ономе што живот води у небески свијет, у заједницу са Христом. „Овај живот у миру проводећи, наду имајући”, кроз молитву, узраста до есхатолошке пуноте.

„Пењите се, пењите, браћо! Храбро постављајте лестве у срце своје, слушајући онога који је говорио: Ходите, попнимо се на гору Господњу и у дом Бога нашега (Ис. 2, 3), који усавшава ноге наше да буду као у јелена и који стоји на висинама (Пс. 17, 34), да постанемо победници на стази Његовој! Трчите, молим вас са оним који је говорио: Потрудимо се, док не стигнемо сви у јединство вере и богопознања, у човека савршена, у меру раста висине Христове (Еф. 4, 13), који је, кртивши се у тридесетој години видљивог узраста, достигао тридесети ступањ мислене лествице, јер љубав – то је Бог”.³⁵ Ова поука Светог Јована Лествичника, и поуке других Светих Отаца о духовном усавшавању и усхођењу Богу, – уткане су у поуку Светог Саве: „Ово треба, љубљена браћо моја, да бринемо и помишљамо, у овом да живимо, јер смо ван света, јер живот на небесима имамо, овај живот у миру проводећи, наду имајући да ћемо у Христу Господу нашем стећи наду вечних добара” (*Жит. св. Симеона Немање*). Сва се тајна хришћанског живота открива у новозавјетним мислима на којим се заснивају наведене поуке – живот у Христу, духовно узрастање и усавшавање даровима Духа Светога.

³⁵ Свети Јован Лествичник, *Лествица*, са грчког оригинала превео Димитрије Богдановић, Манастир Хиландар, 1993, стр. 206.

Истинска култура, „у својој суштини, ... је тражење једино потребног из Еванђеља што је одводи изван њених иманентних граница”³⁶, каже Павле Евдокимов. Таква култура „служећи се материјалом овога света гради знак Царства небеског”³⁷. И дјело Светога Саве утемељено је и укоријењено на „чврстину вјере у Христа” (Кол 2, 5) и јеванђељским заповијестима. Сав смисао дјела, и значење, води ка познању Христове тајне. У тој тајни су „сакривена сва блага премудрости и знања” (Кол 2, 3); кроз ту тајну земаљски живот улази у вјечни живот. Живот испуњен духовним подвизима, Христовом вјером, истином, правдом, чини живот светим. На такав живот угледају се њихови наследници, „деца” њихова, поштујући њихове подвиге. „У овом да живимо”, поучава Свети Саво, и узводи ка познању Апостолове заповијести: „Сјећајте се својих старјешина, који вам проповједаше ријеч Божију; гледајући на свршетак њихова живота, угледајући се на вјеру њихову” (Јевр 13, 7).

Дјела Светога Саве, испуњена Христовом вјером, љубави и надом, усмјерена ка задобијању благодати, – откривају путеве спасења. Ту су уткани духовни подвизи који узводе живот у Христу; ту су умна виђења којим се открива излаз преко граница овога свијета; ту су путеви сазнавања – шта води сједињавању са Христом и небеском, а шта води саживљавању са овим свијетом и свјетовном; ту су она подвижничка искуства из којих се изводе познања о чистоти разума који чува душу да не падне под утицај чулних дражи; ту су све оне врлине до којих достижу само Светитељи.

„Мислите о ономе што је горе, а не што је на земљи” (Кол 3, 2), захтијева Апостол Павле. Такав захтјев води савршенству, ономе што је Христово – вјечној Истини, вјечном Добру, вјечној Љепоти. Према том циљу, кроз јеванђељске подвиге, воде дјела Светога Саве.

³⁶ Павле Евдокимов, „*Луда*” *Љубав Божија*, Манастир Хиландар, Света Гора Атонска, 1993, стр. 93.

³⁷ Н.д., стр. 93.

RESUME

Cedomir Rebic

Monastic Spirituality as Seen in Some Works of Independent Serbian Literature

It is during the formative period of the Nemanic medieval state that the ancient Serbian literature starts gaining its independence. In some of his works St. Sava bases his aesthetics of contents on monastic spirituality. It is within these that one can find those landmarks of spiritual life that elevate towards eschatological times to come; it is within these that one can find the love of the living truth of Christ which transforms mortal into immortal, temporary into infinite. Poetical telling of the grand Christian wisdom came into being by the great gift of language and by thorough understanding of the thoughts of the Holy Fathers of the East concerning the road to eternity and on becoming divine.

Teachings proceeding from these works are founded on life according to God, such life which is perfected within the Church where Christian souls live in communion and become Christ-like. These works also constitute visions of the mind which uncover: ways to overcome boundaries of this world; roads to eternal Truth, eternal Love and eternal Beauty.